
EKUMENSKO ČITANJE CRKVENIH OTACA I ASIMETRIČNO JEDINSTVO CRKVE

Tomo Vukšić, Sarajevo

Univerzitet u Sarajevu
Katolički bogoslovni fakultet
e-mail: privat@tel.net.ba

UDK:276
230.2
261.8
Pregledni znanstveni rad
Primljeno 6/2010.

Sažetak

*Teologija crkvenih otaca zajednička je baština svih kršćana i, kao dio crkvene tradicije koja je starija od svih razlika, predstavlja poveznicu među razdjeljenim Crkvama i crkvenim zajednicama koja se sastoji od velikoga duhovnog, kulturnog i apostolskog bogatstva. Stoga uopće nije neobično što je u novije vrijeme, koje je na teološkom planu obilježeno pojačanim nastojanjima oko ponovne uspostave jedinstva među kršćanima, u teološkoj znanosti sve češća pojava da se spise crkvenih otaca čita također iz ekumenske perspektive. S tim su naglaskom, nakon kratkoga prikaza načela instrukcije *Inspectis dierum*, u ovom članku prikazana stajališta, ideje i teološke interpretacije – katkad vrlo slične a katkad suprotstavljene – nekih katoličkih, pravoslavnih i protestantskih teologa. Zamjećuje se njihova konstatacija da je prvo tisućljeće kršćanstva bilo takvo razdoblje da ga se, usprkos podjelama koje su stvarno postojale, može smatrati vremenom “jedne” Crkve, u kojoj se to jedinstvo, međutim, teološki tumačilo i stvarno živjelo u različitom stupnju i obliku, posebice ako se vodi računa o složenosti tumačenja karizmatškoga i kanonskoga elementa jedinstva, a da se istodobno to isto jedinstvo nije napustilo. Potom se, polazeći od onoga što je u novijoj teologiji poznato kao „formula Ratzinger“, ne zaboravljajući ni dogmu ni jurisdikciju, i vodeći računa o teološkom načelu elementa *Ecclesiae*, u članku raspravlja o ideji asimetričnoga jedinstva Crkve, upravo na osnovi teologije crkvenih otaca i iskustva prvoga tisućljeća.*

Ključne riječi: crkvena tradicija, katolici, pravoslavci, protestanti, “formula Ratzinger”, elementi crkvenosti, karizma, jurisdikcija, narav prvenstva, asimetrično jedinstvo.

U skladu sa zamolbom i nakanama priređivača XXXIII. međunarodnoga znanstvenog simpozija profesora teologije i filozofije¹ da budu predstavljena pitanja otačke teologije koja su prisutna u suvremenoj teološkoj misli i životu Crkve, zadaća je ovog izvješća podsjetiti na neke novije teme iz tog vidokruga koje se pojavljuju, barem dijelom, i kao posljedica analize patrističkih tekstova, odnosno predmet su pozornosti, promišljanja, istraživanja na području koje obuhvaća katedra otačke teologije. A budući da je takvih sadržaja mnogo, i kreću se u širokom rasponu od mistike do politike, te ih nije ni moguće ovdje predstaviti, odlučio sam se za samo jednu od tih tema, koja je zaista novijega datuma: ekumensko čitanje patrističkih spisa i pitanje asimetričnoga jedinstva Crkve. To prije svega zbog same teme ali ništa manje zbog činjenica da su takva razmišljanja nedostatno prisutna u teologiji na hrvatskom jeziku. A da bi se uokvirilo problematiku, izlaganje je zamišljeno u tri dijela. Najprije, nakon uočavanja važnosti otačke teologije, podsjeća se na teorijska načela koja općenito ravnaju pristupom patrističkoj literaturi da bi se potom pristupilo suvremenim pojavama njezina ekumenskog čitanja i tumačenja.²

1. CRKVENI OCI U TEOLOŠKOM STUDIJU

Kad se govori o važnosti otačke teologije uopće, red je podsjetiti da je patrologija kao takva, te njezino predavanje na visokim učilištima, prisutno u svim Crkvama i crkvenim zajednicama. U

¹ Radi se o Međunarodnom simpoziju profesora teologije koji je, u organizaciji Katoličkoga bogoslovnog fakulteta iz Zagreba, održan u Lovranu 15. i 16. travnja 2009.

² Usp. npr. Charles Boyer, *Sant'Agostino e i problemi dell'ecumenismo*, Roma, 1969.; Oscar Culmann, *L'unité par la diversité*, Paris, 1986.; Oscar Culmann, *Les voies de l'unité chrétienne*, Paris, 1992.; André De Halleux, *Patrologie et Oecuménisme*, Louvain, 1990.; Heinrich Fries – Karl Rahner, *Einigung der Kirchenreale Möglichkeit*, Freiburg-Basel-Wien, 1985.; Vittorino Grossi, *L'iter della comunione ecclesiale nella comunità di Tertuliano, Cipriano, Agostino*, u: *Regno come comunione*, Torino, 1980., 59-100; Ignacio Ortiz De Urbina, *Caratteristiche dell'ecumenismo di S. Basilio*, u: *Augustinianum* 19/1979., 389-401; Emilien Lamirande, *La situation ecclésiologique des Donatistes d'après Saint Augustin*, Ottava, 1972.; Donald Burt X., *Teoria agustiniana sobre la tolerancia en materia de religion*, u: *Augustinus* 5/1960., 369-404; Jose Moran, *San Agustín y la unidad de los cristianos*, u: *Archivo teológico agustiniano* 2/1967., 535-564; Herbert Musurillo, *Ecumenism and Patristic Scholarship: A Survey of Recent Work*, u: *Traditio* 20/1964., 473-90.

Katoličkoj crkvi Kongregacija za katolički odgoj tom je pitanju još prije dvadesetak godina posvetila jedan cijeli dokument. Radi se o instrukciji *Inspectis dierum* o studiju crkvenih otaca u svećeničkom odgoju³ na čiji sadržaj bih želio ponovno ukratko podsjetiti.⁴

Studij otaca i njihova nauka u svim kršćanskim zajednicama usko je povezan s općim uvjetima teološkoga poučavanja. No, zahvaljujući prije svega uključivanju povijesne dimenzije znanstvenoga rada teologa, što se dogodilo početkom 20. st., skrenuta je osobita pozornost na važnost crkvenih otaca i njihove teologije. To se pokazalo nadasve korisnim i plodnim jer je omogućilo bolje poznavanje kršćanskih izvora, genezu i povijesni razvitak različitih pitanja i nauka, ali također zbog toga što su se proučavanju crkvenih otaca posvetili neki izvršni umovi koji su uspjeli dokazati postojeću životnu povezanost između tradicije i najžurnijih problema sadašnjega trenutka. To je omogućilo da se izbjegne zatvorenost u čisto istraživanje prošlosti, ali i da se prije svega izvrši utjecaj na duhovna i pastoralna usmjerenja suvremene Crkve. U nekim dijelovima Crkve, usprkos općem opadanju humanističke kulture, zapaža se buđenje zanimanja za patrističko razdoblje. Na nekim drugim stranama istodobno malo se pozornosti poklanja svjedočanstvima otaca i općenito crkvenoj tradiciji već se ograničava samo na uspoređivanje biblijskih činjenica s društvenom stvarnošću i konkretnim problemima života. U ovom drugom slučaju teološka aktivnost, odvojena od tradicije, ili se svodi na obični "biblicizam" ili se daje zarobiti u vlastiti povijesni horizont, prilagođavajući se različitim filozofijama i ideologijama u modi. K tome, negativne učinke na patrističke studije ima unilateralna primjena egzegetske metode povijesne i literarne kritike. Ona otačku egzegezu često smatra simplicističkom, čime propušta otvoriti se duhovnoj egzegezi i hermeneutici koje bi je mogle dopuniti i obogatiti intuicijom duboke teologije. Međutim, postoje i kriva shvaćanja tradicije. Tako, primjerice kad "integristi" tradiciju svode na ponavljanje prošlih modela, od kojih žele napraviti monolitan blok koji ne ostavlja nimalo prostora zakonitu

³ Usp. Kongregacija za katolički odgoj, *Inspectis dierum*, u: Acta Apostolicae Sedis (AAS) 82/1990., 607-636. – Isti dokument, kao poseban umetak, objavio je *L'Osservatore Romano (OR)* od 10. siječnja 1990.; također *Enchiridion vaticanum (EV)*, 11, Bologna, 1992., 1790-1855. – Objavljena je 10. studenoga 1989., na blagdan velikoga crkvenoga oca sv. Leona Velikoga, a sastoji se od čak 67 brojeva i nije ni do danas, nažalost, prevedena na hrvatski jezik.

⁴ Usp. Tomo Vukšić, *Pogled na aktualno stanje studija patrologije na crkvenim teološkim učilištima*, u: *Vrhbosnensia* 1/2004., str. 163-182.

razvitku ni potrebama vjere da odgovori na nova stanja; isto tako, kad neki naglašavaju jednaku važnost svih povijesnih trenutaka, nikako ne vodeći dovoljno računa o specifičnosti doprinosa koji su oci dali baštini tradicije.

2. ZAŠTO STUDIRATI OCE?

Potrebu da se ozbiljno proučava patristika crkveni dokumenti opravdavaju trima glavnim razlozima: oci su privilegirani svjedoci tradicije; oni su nam prenijeli teološku metodu koja je prosvjetljavajuća i sigurna; njihovi spisi nude kulturno, duhovno i apostolsko bogatstvo koje njih čini učiteljima Crkve jučer i danas.

2.1. *Svjedoci i protagonisti tradicije*

Kao *privilegirani svjedoci* *tijeka žive tradicije*, koja se od početka kršćanstva nastavlja sve do naših dana, crkveni oci zauzimaju posvema posebno mjesto, koje ne dopušta da budu izjednačavani s drugim protagonistima povijesti Crkve jer su upravo oni izrazili prve nosive strukture Crkve zajedno s doktrinarnim i pastoralnim postavkama koje ostaju vrijedne za sva vremena. U kršćanskoj svijesti oni uvijek ostaju vezani za tradiciju, budući da su joj istodobno bili svjedocima i protagonistima. One najstarije, od kojih su neki bili svjedoci apostolske tradicije, može se smatrati predstavnicima “konstitutivne” tradicije, koja će kasnije biti čuvana i tumačena. Oni su fiksirali “cijeli kanon svetih knjiga” (DV 8), sastavili temeljne ispovijesti vjere (*regulae fidei*), razbistrili poklad vjere nasuprot herezama i ondašnjoj suvremenoj kulturi te tako započeli teologiju. Oni su udarili temelj kanonskoj disciplini (*statuta patrum, traditiones patrum*) i stvorili prve oblike liturgije koji su orijentiri za sve kasnije liturgijske obnove. Oni su bili prvi tumači Svetoga pisma za potrebe svakodnevnoga pastora i na liturgijskim sastancima. Oni su autori prve velike kršćanske kateheze.

Tradicija, čiji su oci svjedoci, je živa. Očituje jedinstvo u raznolikosti i kontinuitet u razvitku, što dokazuje mnoštvo liturgijskih obitelji i obrednih podvrsta te duhovnih, disciplinskih i egzegetsko-teoloških tradicija koje su postojale u prvim stoljećima. Ona je mnogoobličan organizam i životna i doktrinarna praksa koja je, međutim, poznavala nesigurnosti, napetosti, traženja, ali također pravodobne i hrabre odluke, originalne i odlučujuće.

Stoga, slijediti živu tradiciju otaca, nikako ne znači prilijepiti se za prošlost kao takvu, već prikloniti se s osjećajem sigurnosti i slobodom poleta liniji vjere tako da se zadrži orijentacija prema temelju: prema onomu što je bitno, što traje i ne mijenja se. Oci su, dakle, svjedoci i jamci autentične katoličke tradicije pa je stoga njihov autoritet u teološkim pitanjima bio i uvijek ostaje velik.

Njihov je ugled toliko velik da su čak neki opći sabori svoje zaključke započinjali formulom: "Slijedeći svete oce..." (Kalcedon, Trident). Na Tridentu i Prvom vatikanskom proklamirano je načelo *unanimes consensus patrum* koje predstavlja sigurno pravilo u tumačenju Svetoga pisma. No naročito je Drugi vatikanski sabor "zahvaljujući njima mogao usvojiti življu svijest koju Crkva ima o samoj sebi i prepoznati siguran put posebice za liturgijsku obnovu, za plodan ekumenski dijalog i za susret s nekršćanskim religijama, čineći plodородnim u današnjim uvjetima prastaro načelo jedinstva u različitosti i napretka u kontinuitetu tradicije" (*Inspectis dierum*, 24).

2.2. Teološka metoda

U procesu ulaska kršćanstva u svijet antičke kulture bilo je potrebno definirati sadržaje kršćanskoga misterija pred poganskom kulturom i herezama. To je potaknulo oce da racionalno prodube i pojasne vjeru uz pomoć kategorija misli koje su bile bolje izražene u filozofijama njihova vremena. U takvu okruženju njihova je povijesna zadaća bila utemeljiti teološku znanost te njoj na uslugu utvrditi neke koordinate i norme ponašanja. U tom djelovanju oni su *pronašli posebnu teološku metodu*, čiji se ključni momenti drže i u današnjem studiju teologije: stalno pozivanje na Sveto pismo i smisao za tradiciju; svijest o kršćanskoj originalnosti uz priznavanje istina sadržanih u poganskoj kulturi; obrana vjere kao vrhovnoga dobra i stalno produblјivanje sadržaja objave; smisao za misterij i iskustvo božanskoga.

a) Crkveni oci bili su prije svega *divinorum librorum tractatores*. Dio tog njihovog rada je nadiđen jer oni nisu mogli poznavati filološke, povijesne i antropološko-kulturalne dosege moderne egzegeze niti su postojali rezultati današnjih istraživanja, dokumentacije i znanstvene obradbe. Međutim, usprkos tomu, njihov je prinos razumijevanju svetih tekstova nemjerljiv, te oni ostaju učitelji svih kasnijih tumača Biblije. Posebice to vrijedi za dva načela: katoličko i religiozno. Zapravo, teologija je rođena iz egzegetske djelatnosti otaca, *in medio Ecclesiae*, osobito na

liturgijskim okupljanjima u kontaktu s duhovnim potrebama Božjega naroda.

b) Druga značajna i vrlo aktualna oznaka teološke metode otaca je uvjerenje o kršćanskoj originalnosti, s jedne strane, i o potrebi inkulturacije, s druge. Naime, iako su neki stari crkveni pisci filozofe smatrali "patrijarsima heretika", ipak to nije spriječilo da je većina otaca doprinos filozofije prihvatila kao nešto što je proizašlo iz istoga izvora mudrosti, Riječi. U tom smislu treba podsjetiti na misao i prinos sv. Justina mučenika, Klementa Aleksandrijskoga, Origena, sv. Grgura iz Nise, sv. Augustina, Bazilija Velikoga i drugih. Njihov odnos prema rezultatima filozofije ravnao se pravilima asimilacije onoga što je bilo prihvatljivo i dizasimilacije svih zabluda, osobito sinkretizma, koji je bio veoma raširen u helenističkoj kulturi. Drugim riječima, upravo su crkveni oci započeli proces kršćanske inkulturacije iako ga oni nisu tako nazivali; odnosno, postali su primjer plodna susreta vjere i kulture, vjere i razuma, propovijedajući različitim kulturama i djelujući usred njih, upravo kako uči Drugi vatikanski sabor (AG 2; GS 44).

c) Susret vjere i razuma otvorio je unutar Crkve prostor za rasprave na raznim područjima: trinitarnom, kristološkom, antropološkom i eshatološkom. U tim prilikama je apologetski i protuheretički *munus* otaca uvelike pridonio teološkom sazrijevanju cijeloga tijela Crkve. Time su oni bili začetnici i promicatelji onoga što je nazvano *intellectus fidei*, a što spada u bit autentične teologije. Oni naime nisu samo branili čistoću kršćanske vjere već su je i promišljali u okolnostima grčko-rimske kulture. Tražili su nove formule za staru vjeru, formule koje nisu biblijske za biblijsku vjeru, te uveli nove pojmove, koji su obilježili teologiju sabora i Crkve. Dogmatski razvitak koji su napravili oci, najčešće nije nastao u apstraktnim raspravama, već u homilijama usred liturgijskih i pastoralnih događanja. No, taj razvitak uvijek je bio vođen dvama načelima: vjernošću biblijskom temelju i otvorenosti novim potrebama i novim kulturnim okolnostima. K tome, crkveni oci i njihova teologija su, kao zajednička kršćanska baština, stvarna veza između različitih kršćanskih Crkava i zajednica (katolici, pravoslavci, protestanti, anglikanci) te time jedan od elemenata stvarnoga, iako ne potpunoga, jedinstva.

d) U svojim teološkim stavovima oci očituju vrlo visok stupanj smisla za misterij i iskustva božanskoga, što ih je štitilo od pretjeranoga racionalizma i bezvoljnoga fideizma. Ono što se ponajprije zapaža u njihovoj teologiji jest živ osjećaj za transcendenciju božanskih istina sadržanih u objavi i velika

poniznost pred Božjim misterijem. Tako npr. često pišu o nespoznatljivosti Božjoj. Ćiril Jeruzalemski u tom kontekstu kaže katekumenima: "Kad se radi o Bogu, velika je mudrost priznati neznanje" (*Catech.* 6,2). Međutim, oni su ljudi koji ne samo poučavaju već imaju iskustvo božanskoga. Priznaju korist spekulacije, ali znaju da ona nije dostatna. Grgur Nazijanski, kad raspravlja o tome kako stvarati teologiju, od teologa zahtijeva umjerenost, poniznost, unutrašnje pročišćenje i molitvu, dok Augustin za prave teologe kaže da su "pobožno učeni i zaista duhovni" (*Ep.* 118,32). Takvi stavovi oce čine aktualnima i danas. Kao predstavnici važnoga razdoblja teologije i Crkve, kao primjeri kako su vršili svoju teološku djelatnost, kao izvori i svjedoci koji su znali izraziti vlastitu refleksiju i meditaciju nad objavljenim činjenicama, oni su učitelji teologa svih vremena.

2.3. *Kulturno, duhovno i apostolsko bogatstvo*

Osim po teološkoj dubini, patristički tekstovi prepoznatljivi su i po kulturnim, duhovnim i pastoralnim vrednotama koje sadrže. Ponajprije, kao dio literarne baštine, oci su klasici kršćanske kulture, koji ne pripadaju kulturi ni jednoga naroda posebice, već su dio "katoličke" kulture, opće. Od velike je važnosti što su brojni oci bili izvrsno obrazovani u staroj grčkoj i rimskoj kulturi, kojoj su uzvratili kršćanskim vrednotama. Na taj način je klasična *humanitas* dobila kršćanski pečat.

Njihova duhovnost očituje se posebice po tome što je njihova teologija prije svega religiozna, "sveta znanost" koja, dok rasvjetljuje razum, izgrađuje i utopljuje srce. Mnogi oci bili su obraćenici u kojima se s novošću kršćanskoga života sjedinjavala sigurnost vjere, iz čega je opet proizlazila "eksplozivna vitalnost", misionarska zauzetost, herojstvo i vjernost na svim razinama života.

Bili su vrlo zainteresirani u pastoralnom smislu. Naime, njihovi spisi su ili kateheze i homilije, ili pobijanje hereza, ili odgovori u raspravama, ili duhovni poticaji, ili priručnici za pouku vjernika. To jest, sastavljeni su u apostolske svrhe. Mnogo puta su nastupili u službi kolektiva, jer se nisu osjećali odgovornima samo za pokrajinsku Crkvu, kojoj su pripadali, već za cijelu Crkvu Božju. Koordinate njihova djelovanja uvijek su nadnaravne i nakana im je da integritet vjere, koja je temelj opravdanja, cvate u ljubavi, vezu savršenstva, kako bi ljubav stvorila novoga čovjeka u novoj povijesti. Oni sve povezuju s Kristom, pobožanstveniteljem ljudi

(Augustin), koji treba ponovno postati glava svih stvari (Irenej). A upravo ta organskiost njihova nauka i djelovanja koji su istodobno pastoralni i teološki, katehetski i kulturni, duhovni i socijalni, čini oce aktualnima i za naše vrijeme, naročito za pastoralno djelovanje Crkve.

3. OTAČKA MISAO I SUVREMENA TEOLOGIJA O JEDINSTVU

Već je bilo upozoreno na činjenicu da je u 20. st., zahvaljujući prije svega uključivanju povijesne dimenzije znanstvenoga rada teologa, otvorena mogućnost velikog utjecaja otačke teologije. To vrijedi osobito za misao Drugoga vatikanskog sabora, koji se, zahvaljujući rezultatima upravo spomenute teologije, vrlo često poziva na crkvene oce i druge tekstove iz patrističkoga razdoblja.⁵ Naime, već površnim prelistavanjem saborskih dokumenata dade se ustanoviti da se Sabor poziva na patrističke izvore čak oko 280 puta, od čega je ravno polovica u dogmatskoj kontituciji o Crkvi *Lumen gentium*. Stoga vjerojatno i nije iznenađenje što su ponajbolji od teoloških umova, zaslužnih za obnovu Crkve i teološki napredak u kontinuitetu vjernosti tradiciji, postali zaštitni znakovi katoličke teologije 20. stoljeća: Henry de Lubac, Yves Congar, Jean Daniélou, Urs von Balthasar, Karl Rahner, Joseph Ratzinger, Tomaš Špidlik itd.

3.1. Teolozi o ekumenskom značenju patristike

Uz tu opću oznaku, koja je vrlo prepoznatljiva, u novije vrijeme, međutim, sve se češće susreću pokušaji čitanja crkvenih otaca u ekumenskoj perspektivi.⁶ Tako otačka misao biva čitana na nov način, a da se pritom ne napuštaju ustaljeni oblici.⁷ Tako npr. anglikanski patrolog John Norman Kelly podsjeća⁸ kako prvo tisućljeće predstavlja ne samo razdoblje Crkve koje je zajedničko

⁵ Usp. Achille Maria Triacca, *L'uso dei 'loci' patristici nei documenti del concilio Vaticano II: un caso emblematico e problematico*, u: Enrico Dal Cuolo - Achille Maria Triacca, *Lo studio dei padri della Chiesa oggi*, Roma, 1991., 149-183.

⁶ Usp. Luigi Manca, *Aspetti ecumenici nei padri della Chiesa*, Bari, 1994.

⁷ Usp. André De Halleux, *Patrologie et oecuménisme: recueil d'études*, Leuven, 1990.; Paolo Bettio, *A. de Halleux: i Padri antichi e l'ecumenismo oggi*, u: *Regno attualità* 8/1994., 249-250.

⁸ Usp. John Norman Kelly, *The Fathers and Ecumenism*, u: *Augustinianum* 11/1971., 21-23.

svim kršćanskim zajednicama nego da su upravo u to vrijeme konačno oblikovani i ustaljeni liturgijski oblici te formulirani simboli vjere i nastalo je sve ono što predstavlja crkvenu tradiciju. Ta tradicija, koja je zajednički temelj svih kršćanskih zajednica, starija je od svih naših razlika, a ono što je u njoj sadržano nije ništa drugo doli tumačenje objave Božje. Upravo zato svi bi se trebali pozivati na oce kao na siguran i nezamjenjiv pokazatelj pravoga odnosa između Svetoga pisma i tradicije, jer se radi o binomiju koji predstavlja dušu teologije i života Crkve. Crkva otaca nije bila izuzeta od podjela i krivovjerja, ali je kao jedna Crkva, usprkos razdorima i herezama, uspjela sačuvati bitno jedinstvo. Stoga upravo u tom višestoljetnom svjedočenju jedinstva u vrlo složenom načinu života i organizacije Crkve, patristiku ponovno treba iščitavati i predlagati za ekumenski dijalog.

S druge strane francuski protestantski teolog André Benoît piše: "Oci pripadaju svima: rimokatolicima jednako kao pravoslavicima, anglikancima i protestantima. Proučavati oce odgovara pronalasku, nakon Biblije, još jednoga zajedničkog terena na kojemu možemo ostati jedni pokraj drugih."⁹

Michel van Parys se pita u kojoj mjeri će patristička teologija imati ulogu u budućnosti ekumenizma.¹⁰ Odgovarajući na postavljeno pitanje, ovaj belgijski benediktinac podsjeća kako to vrijeme zapravo pripada razdoblju povijesti Crkve koje je bilo puno konfuzije, kolebanja, otpada, i za vrijeme kojega su teološki prinosi bili istodobno plod milosti jedinstva i križa mnoštva razdora, ali i borbe otaca za čistoću nauka i jedinstvo Crkve. Prema Parysovu mišljenju, crkveni oci zaslužuju biti uporište za budućnost odnosa među svim kršćanima zbog najmanje četiri razloga koji podsjećaju na vrijednost otaca i čine aktualnim njihov način postavljanja naspram Riječi Božje.

Prije svega, nepodijeljena Crkva otaca fiksirala je kanon Pisma. To je bio plod procesa razborita produbljivanja i razmatranja u skladu s apostolskom kerigmom. Taj proces raspoznavanja i razlučivanja konačno se kristalizirao u liturgijskoj praksi poznatoj kao *lex orandi, lex credendi*.

⁹ André Benoît, *L'actualité des Pères de l'Église*, Neuchâtel, 1961., citirano prema Luigi Manca, *Aspetti ecumenici nei padri della Chiesa*, 11.; André Benoît, *L'oecuménisme: unité chrétienne et identité confessionnelle*, Paris, 1984.

¹⁰ Usp. Michel Van Parys, *Le rôle de la théologie patristique dans l'avenir de l'oecuménisme*, u: *Irenikon* 44/1971., 7-22.

Drugi razlog posebnoga mjesta otaca u budućim odnosima među kršćanima nalazi se u činjenici da je upravo Crkva otaca u biblijskim spisima i prepoznala *regulu fidei*, pravilo koje se poslije razvilo u različite simbole i dogmatske rasprave velikih ekumenskih sabora koji su prihvaćeni i ostaju među najvažnijim uporištima trinitarnoga i kristološkoga temelja Svjetskoga vijeća Crkava, a time i svih kršćanskih zajednica koje su članovi toga vijeća.

Nepodijeljena Crkva strukturirala je kulturalni i doksološki izraz navješćivanja i slušanja Riječi Božje te sakramentalnu praksu. Sve to jesu fundamentalne liturgijske forme još i danas za daleko najveći broj kršćana.

Uz to, nepodijeljena Crkva kasnijim je generacijama prenijela metodu kako ljudskom razumu približiti sadržaj vjere te smo upravo od crkvenih otaca naučili kako postaje moguće da se razum približi sadržaju vjere i izrazi ga. Odnosno, poznato je pravilo iz toga vremena: *Credo ut intelligam*.

S druge strane, u današnjem stanju podijeljenosti kršćana, vrlo je lako uočiti da je konfesionalni i teološki pluralizam često praćen međusobnim sumnjičavostima i predrasudama. No posebice teolozi, naročito ako se ugledaju u crkvene oce, ne bi smjeli strahovati pred izazovima bilo koje vrste pluralizma, jer upravo od otaca mogu učiti kako je Crkva u patrističko vrijeme znala zadržati u jedinstvu Crkve različite teološke pravce i usmjerenja ranokršćanskih teoloških škola (Aleksandrija, Antiohija, Cezareja u Palestini, Cezareja u Kapadociji, Edesa, Carigrad, Rim, Kartaga, Lyon). Na to je već davno upozorio Jean Daniélou.¹¹ On smatra kako je od velike važnosti otkloniti zabludu da su kršćani u otačko vrijeme živjeli u nepomućenu miru. Dapače, ako crkveni oci mogu pomoći zbližavanju kršćana, to je zato što kod njih nailazimo na iste nevolje kao kod sebe. Istina je da je ovaj problem danas otežan dodatnim pitanjima, koje oci sebi nisu ni mogli postaviti. No premda sporna pitanja, koja su se pojavila kasnije, problem čine težim, nikako ga ne čini bitno drukčijim. Istina, ocima su bili poznati razlozi koji su opravdavali strah zbog stvarnog ugrožavanja jedinstva. To zato što opasnost podjele postoji otkako je Božjeg naroda. Ali oci nude i velike razloge za nadu, jer nam pokazuju kako su podjele u njihovo vrijeme bivale premošćivane, što znači da takvo što ni danas nije nemoguće. Prvi poznati sukob i podjela

¹¹ Usp. Jean Daniélou, *Les Pères de l'Église et l'unité des chrétiens*, u: *Studia patristica*, VII., Berlin, 1966., 23-32.

u Crkvi jest onaj antiohijski, gdje su se sukobile dvije skupine kršćana, oni iz judaizma i oni iz poganstva, koji zamalo da nije rastavio Petra i Pavla. Osim rasne i kulturološke raznolikosti, intelektualne razlike su u otačko vrijeme također stvarale podjele tijekom sistematizacije teološke i filozofske misli, jer su postajale barem platoniska, stoička i aristotelovska tradicija, odnosno aleksandrijski i antiohijski kristološki krug, čije će kristologije dovesti do velikih problema tijekom rasprava u 4. stoljeću. Tu je bila i različitost običaja, koja je uvelike remetila harmoniju unutar Crkve, pri čemu je dovoljno sjetiti se samo pitanja datuma slavljenja Uskrsa. Potom, kulturne razlike i različitost jezika na kojima su se rani kršćani izražavali uvelike su otežavale unutarcrkvenu komunikaciju. Sve to uvjetovalo je da je i tada, nerijetko, podizan oltar protiv oltara u istom gradu.

Daniéolou zamjećuje kako je Crkva otaca bila posvema svjesna da pretjerana nepopustljivost nosi sa sobom opasnost da se iz Crkve isključe nevini, a pomirljivost pod svaku cijenu da se u nju prime krivovjerni. Zapravo, prevladavao je običaj da se na pozitivan način tumači mišljenje onoga drugog. No, naspram tomu, nisu se činili nikakvi ustupci kad je istina bila u pitanju. Naglašen je bio stav da istinu treba istraživati u okviru jedinstva jer je zvanje teologa ponajprije crkveno poslanje. Takvo je stajalište možda ponajbolje izrazio sv. Grgur Nazijanski: "Neka nitko ne pomisli da tvrdim kako je svaki mir poželjan. Znam dobro da, kao što je sukob nekad najbolje rješenje, dogovor može biti najgore. Riječju, mislim da ne treba biti ni popustljiviji ni nepopustljiviji nego što priliči, pa onda ili povlađivati svima iz slabosti ili odvajati se od svih zbog strogosti. Jer, slabost je nedjelotvorna, a revnost nepristupačna. Kada je ono što nas muči samo sumnja i neopravdan strah, strpljenje je bolje od pre nagljivanja, a popustljivost od nadutosti. Bolje je i korisnije da ostanemo u istom tijelu i prilagodimo se jedni drugima kao njegovi udovi, nego da se odmah uzajamno osuđujemo i razdvajamo i razdvajanjem rušimo povjerenje, da bismo potom, kao nasilnici a ne kao braća, redom izricali kazne."¹² A u raspravi s donatistima, čija je pojava bila izrazito ugrozila unutarcrkveni red, sv. Augustin je pisao o istodobnoj potrebi discipline i strpljenja: "Tako i disciplina obdržava strpljivost i strpljivost ublažuje disciplinu; a jedno i drugo usmjereno je k ljubavi: da ne bi možda ili bezdisciplinska strpljivost potpomagala nepravdu, ili disciplina

¹² Grgur Nazijanski, *Oratio* 6.20; PG 35.748-749.

lišena strpljivosti razarale jedinstvo.¹³ Vođeni takvim idealom, crkveni su oci ulazili u borbe i iz njih izlazili kao pobjednici, i zbog toga su uzor. A budući da je za njih jedinstvo Crkve, za koje su nerijetko i trpjeli, prije svega bilo jedinstvo vjere koje se izražava povezivanjem u ljubavi, nisu imali nikakvih poteškoća da svaku Crkvu, u kojoj je sačuvano apostolsko nasljedstvo, smatraju izvornom Crkvom.

Neki suvremeni teolozi ističu posebnu važnost Nicejsko-carigradskoga vjerovanja za ekumenska nastojanja. Tako Santos Sabugal u njemu vidi osovinu čija je uloga, na razini odnosa među kršćanima, slična kičmi u ljudskom tijelu, jer na okupu održavaju različite cjeline koje bi se u njihovu nedostatku jednostavno raspale. To vjerovanje jednodušno smatraju sažetkom vjere i sintezom crkvene dogmatike katolici, pravoslavci, protestanti i anglikanci. No, Sabugal će sa žaljenjem ustvrditi kako se ta činjenica vrlo često zaboravlja iako predstavlja elementarnu pretpostavku kršćanskog ekumenizma.¹⁴ Vrlo sličnoga mišljenja su i Heinrich Fries i Karl Rahner, koji Nicejsko-carigradsko vjerovanje nazivaju kopčom koja još danas održava zajedno Crkve, koje su se u međuvremenu odvojile, te to Vjerovanje istodobno opominje i potiče na crkveno zajedništvo kojemu je ono povijesno postavljena pretpostavka i uvjet.¹⁵

Među pravoslavnim teolozima, koji su pozornost posvetili ovoj problematici, svakako treba spomenuti Rusa Georgija Florovskoga¹⁶ i Grka Ioannisa Zizijulasa. Naime, Zizijulas, jedan od vodećih živućih pravoslavnih teologa, godine je 1995. u jednom svom tekstu,¹⁷ podsjetio na prijašnje razmišljanje Florovskoga, jednoga od poznatijih pravoslavnih teologa u 20. st., o ekleziološkom odnosu Pravoslavlja prema drugim članicama Svjetskoga vijeća Crkava. Florovski je, zapravo, sa stajališta ekleziološke naravi

¹³ PL 43,656. Usp. Tomislav Šagi-Bunić, *Izazov starih*, Zagreb, 1993., 23.

¹⁴ Usp. Santos Sabugal, *La fe de la Iglesia. El símbolo de la fe: historia e interpretación*, Zamora, 1986., 38. Talijanski prijevod: *La fede della Chiesa. Il simbolo della fede. Storia e interpretazione*, Bologna, 1990.

¹⁵ Usp. Heinrich Fries – Karl Rahner, *Einigung der Kirchenreale Möglichkeit*, Freiburg-Basel-Wien, 1985., 28. – talijanski prijevod: *Unione delle Chiese possibilità reale*, Brescia, 1986.

¹⁶ Usp. Georgije Florovski, *O granicama Crkve*, u: Aleksandar Đakovac (pr.), *Pravoslavlje i ekumenizam. Zbornik tekstova*, Beograd, 2005., 89-101.

¹⁷ Usp. Jovan Zizijulas, *Samopojmanje pravoslavnih i njihovo učešće u ekumenskom pokretu*, www.verujem.org. Također u: Aleksandar Đakovac (pr.), *Pravoslavlje i ekumenizam. Zbornik tekstova*, Beograd, 2005., 233-245.

nepravoslavnih kršćanskih zajednica, na nov način u odnosu na druge pravoslavne teologe postavio pitanje o teološkim granicama Crkve. Analizirajući i uspoređujući ekleziologije sv. Ciprijana i sv. Augustina, Florovski razlikuje "kanonske" granice, o kojima piše sv. Ciprijan, od "karizmatičkih" granica Crkve sv. Augustina i bez oklijevanja prihvata Augustinovo razmišljanje da Crkva ne prestaje izvan svojih kanonskih granica jer milosni život i svetost postoje i izvan tih granica. Drugim riječima, postoji neka vrsta eklezijalnosti i s druge strane kanonskih granica Pravoslavne crkve. Komentirajući to razmišljanje Florovskoga, Zizijulas kaže da mu je ono kao mladom teologu izgledalo avangardno i vrlo komplicirano da bi se s njim složio, ali ne zato što mu je izgledalo neprihvatljivo, nego zato što je zahtijevalo velike napore da bi se nastavilo istraživati i objašnjavati temeljni i do sada nerazjašnjeni međusobni odnos "kanonskoga" i "karizmatičkoga" u Crkvi. Ipak smatra da to mišljenje Florovskoga nije dobilo svoj nastavak u Pravoslavnoj crkvi te bi u ovom času bilo otvoreno pitanje: sudjeluju li pravoslavni u ekumenskom pokretu ne priznajući nikakvu eklezijalnost nepravoslavnim partnerima ili pak neizravno dopuštaju da eklezijalnost izvan pravoslavlja ipak postoji. Pod tim vidom osobito je zanimljivo i za ekumenski pokret važno Zizijulasovo razmišljanje o apostolskom naslijeđu tijekom prvih pet stoljeća koje bi se, polazeći od teologije Polikarpa, Ciprijana, Klementa Rimskoga, Ignacija Antiohijskoga itd., moralo promatrati istodobno u povijesnom i u eshatološkom smislu.¹⁸

Pretpostavljajući augustinovsku teologiju, slično je pisao i Sergej Bulgakov, da kanonska, pa čak i dogmatska izopačenja, u određenim granicama, prema svjedočenju Crkve, ne poništavaju djelotvornost sakramenata, čak i ako je umanjuju. To zato što su Crkve sačuvale jedinstvo u sakramentima, iako su sada podijeljene kanonski u smislu jurisdikcije, i podijeljene dogmatski u smislu mnogih različitosti, koje ne mogu poništiti stvarnost sakramenata, što je temelj puta za ujedinjenje, posebice između pravoslavaca i katolika.¹⁹

S druge strane, neki pravoslavni teolozi se ne slažu s iznesenim stavovima. Tako npr., što se tiče katoličkih vjerskih

¹⁸ Usp. John Zizioulas, *Apostolic continuity of the Church and apostolic succession in the first five centuries*, u: *Louvian Studies* 21/1996., 153-168; www.verujem.org.

¹⁹ Usp. Sergej Bulgakov, *Kod studenca Jakovljevog (Jn 4,23)*, u: Aleksandar Đakovac (pr.), *Pravoslavlje i ekumenizam. Zbornik tekstova*, Beograd, 2005., 119-138.

istina drugoga tisućljeća, odnosno “dogmata”, Atanasije Jevtić se poziva na patrističko načelo i smatra da te dogme treba, u susretima Pravoslavne i Katoličke crkve, preispitati “svetootačkom bogoslovskom trezvenošću i istorijskom dobrosavesnošću” te u vjernosti Evanđelju. On niječe njihovu pravovjernost i tako što ih stavlja u navodnike, odnosno kaže da su to “Otkrivenju i drevnoj Crkvi nepoznati i nepostojeći ‘dogmati’, i udomaćena eklesiološka zastranjenja i zablude”.²⁰ Vrlo slično, Justin Popović, istaknuti srpski teolog, otačku misao o jedinstvu Crkve shvaća isključivo u kanonskom smislu, te ekumenizam naziva pseudokršćanstvo i “svejerese”.²¹ Njemu je vrlo bliz grčki metropolit Cyprian koji ekumenizam također naziva herezom.²²

Karl Barth pak smatra da Novi zavjet i rana Crkva poznaju pluralizam zajednica, karizma i osoba, ali “u” Crkvi koja je “jedna”. Zato ni jedna pojava u tome mnoštvu nije imala značenje sama za sebe te ih ne treba ni predlagati kao način objašnjenja kasnijega mnoštva Crkava. Stoga on smatra da se prema mnoštvu Crkava treba ponašati kao prema vlastitom i tuđem grijehu. O njemu treba razmišljati ne na neutralnom terenu, ekumenskom, nego to mora činiti svaka konfesija u svom crkvenom prostoru.²³ Sličnoga mišljenja je u ranijim godinama bio i Oscar Culmann, koji je smatrao da se najveći problem traženja jedinstva sastoji u različitoj vjeri u jedinstvo Crkve, koje je za katolike zajamčeno papinstvom, a za protestante suradnjom različitih Crkava, dok je kasnije pisao o jedinstvu u različitosti i snažno ga zastupao.²⁴

Na našem području, upravo za razradbu ove teme, vrlo dobro mogu poslužiti prijevodi tekstova apostolskih otaca: Klement Rimski, *Pismo Korinćanima* (Split, 2007.) i Sv. Ciprijan, *Jedinstvo Crkve. Euharistija. Molitva Gospodnja* (Makarska, 1987.), koje je preveo Marijan Mandac, te *Dela apostolskih učenika* (Vrnjačka Banja - Trebinje, 1999.), koje je preveo Atanasije Jevtić. Iako ovi prijevodi i popratni komentari nisu priređeni pod vidom suvremenoga teološkog razmišljanja o jedinstvu Crkve, ili o ulozi

²⁰ Usp. Atanasije Jevtić, *Pravoslavni ekumenizam*, u: Aleksandar Jevtić (pr.), *Pravoslavlje i ekumenizam. Zbornik tekstova*, Beograd, 2005., 181-193.

²¹ Usp. Justin Popović, *Pravoslavna Crkva i ekumenizam*, Hilandar, 1995.

²² Usp. Metropolitan Cyprian, *The Heresy of Ecumenism and the Patristic Stand of the Orthodox*, Etna, 1998.

²³ Usp. Hans Urs Von Balthasar, *Karl Barth. Darstellung und Deutung seiner Theologie*, Milano, 1985.

²⁴ Usp. Oscar Culmann, *Catholiques et protestants*, Paris, 1958.; *Unité par la diversité*, Paris, 1986.

rimske Crkve u doba apostolskih otaca, njihov autoritet na tom području je nedvojben i ojačan činjenicom da su pisci tih tekstova sveci i mučenici, zajednički Katoličkoj i Pravoslavnoj crkvi.

3.2. *Ideja asimetričnoga jedinstva Crkve*

Od svih mišljenja o temi asimetričnoga jedinstva Crkve najzanimljivija i najoriginalnija je svakako teza koju je Joseph Ratzinger 26. siječnja 1976. izrekao u jednom predavanju na Teološkom fakultetu u Grazu i poslije objavio u svojim tekstovima. On je tada, kao profesor, komentirao pozdravni govor koji je patrijarh Atenagora 25. srpnja 1967. uputio papi Pavlu VI. za njegova posjeta Carigradu. Iz tog Ratzingerova nastupa posebno je odjeknula, i nikada se nije prestala ponavljati, misao o primatu rimskoga biskupa u vidu ponovne uspostave jedinstva. Rekao je: "Iako nam nije dano da ušutimo povijest, da opozovemo put stoljeća, ipak se smije kazati da danas kršćanski ne može biti nemoguće ono što je tijekom tisuću godina bilo moguće. (...) Rim ne smije zahtijevati od Istoka, u onome što se tiče nauka o primatu, više od onoga što je bilo formulirano i življeno također u prvom tisućljeću. Kad je patrijarh Atenagora 25. srpnja 1976. za vrijeme Papina posjeta u Fanaru njega nazvao nasljednikom Petrovim, prvim po časti među nama, predsjedateljem ljubavi, na usnama tog velikog crkvenog poglavara nalazi se bitan sadržaj izričaja primata prvoga tisućljeća, i Rim ne smije zahtijevati više. Jedinstvo bi se ovdje moglo ispuniti na ovom temelju: s jedne strane Istok se odriče borbe protiv zapadnoga razvitka drugoga tisućljeća kao heretičkoga i prihvaća Katoličku crkvu kao zakonitu i pravovjernu u obliku koji je ona našla u ovom razvitku, dok naspram tomu Zapad priznaje kao pravovjernu i zakonitu Crkvu Istoka u obliku koji je ona sačuvala."²⁵

²⁵ Joseph Ratzinger, *Die ökumenische Situation – Orthodoxie, Katholizismus und Reformation*, u: *Theologische Prinzipienlehre*, München, 1982., 209. – Ratzinger je tada kazao doslovce: "Wer auf dem Boden der katholischen Theologie steht, kann gewiss nicht einfach die Primatslehre als null und nicht erklären, gerade auch dann nicht, wenn er die Einwendungen zu verstehen versucht und offenen Blicks die wechselnden Gewichte des geschichtlich Feststellbaren würdigt. Aber er kann andererseits unmöglich die Primatsgestalt des 19. und 20. Jahrhunderts für die einzig mögliche und allen Christen notwendige ansehen. Die symbolischen Gebärden Pauls VI., zuletzt der Kniefall vor dem Vertreter des Ökumenischen Patriarchen, wollen gerade dies ausdrücken und durch solche Zeichen aus dem Engpass des Gewordenen herausführen. Obgleich uns nicht gegeben ist, die Geschichte stillzustellen, den Weg von Jahrhunderten

Istini za volju, treba podsjetiti da je još 1954. godine, u povodu 900. godišnjice istočnoga raskola, Yves Congar iznio neke stavove koje bi se moglo nazvati nekom vrstom uvoda u Ratzingerovo razmišljanje, a možda i više od toga.²⁶ Odgovarajući na pitanje što bi Istok i Zapad trebali činiti u svrhu ponovnoga sjedinjenja, Congar je podsjetio da su se pape petoga stoljeća obraćale biskupima Zapada u tonu dekretala a biskupima Istoka više kao poslovnim drugovima, te kazao kako bi Zapad trebao prihvatiti Istok sa svim njegovim mentalitetom, genijem, temperamentom i poviješću takav kakav on jest. Istok bi se pak trebao otvoriti prema svemu što je nepromjenljivo u razvitku eklezijologije i u faktu primata. To otvorenje moralo bi biti prema onom minimumu koji se daje složiti s lokalnom crkvenom autonomijom, a koji je Focije priznavao za vrijeme Nikole I. ili Bugari pod Inocentom III.²⁷

To što je Ratzinger izrekao 1976. godine, ubrzo je postalo poznato pod nazivom *Formula Ratzinger* i rado primljeno kod najboljih teologa.²⁸ Dapače, iako u malo drukčijem obliku, ista

zurückzunehmen, darf man doch sagen, dass nicht heute christlich unmöglich sein kann, was ein Jahrtausend lang möglich war. Immerhin hat doch im Jahr 1054 Humbert von Silva Candida in derselben Bulle, in der er den Patriarchen Kerularios exkommunizierte und damit das Schisma zwischen Ost und West einleitete, Kaiser und Bürger von Konstantinopel als "sehr christlich und rechtgläubig" bezeichnet, obgleich deren Vorstellung vom römischen Primat sicher von der des Kerularios weit weniger unterschieden war, als etwa von der des I. Vaticanum. Anders gesagt: Rom muss vom Osten nicht mehr an Primatslehre fordern, als auch im ersten Jahrtausend formuliert und gelebt wurde. Wenn Patriarch Athenagoras am 25. Juli 1967 beim Besuch des Papstes im Phanar diesen als Nachfolger Petri, als den ersten an Ehre unter uns, den Vorsitz der Liebe, benannte, findet sich im Mund dieses großen Kirchenführers der wesentliche Gehalt der Primatsaussagen des ersten Jahrtausends und mehr muss Rom nicht verlangen. Die Einigung könnte hier auf der Basis geschehen, dass einerseits der Osten darauf verzichtet, die westliche Entwicklung des zweiten Jahrtausends als häretisch zu bekämpfen und die katholische Kirche in der Gestalt als rechtmäßig und rechtgläubig akzeptiert, die sie in dieser Entwicklung gefunden hat, während umgekehrt der Westen die Kirche des Ostens in der Gestalt, die sie sich bewahrt hat, als rechtgläubig und rechtmäßig anerkennt."- Usp. također Ratzinger Joseph, *Prognosen für die Zukunft des Ökumenismus*, u: *Vom Wiederauffinden der Mitte. Grundorientierungen*, Freiburg i. Br., 1997., 181-194.

²⁶ Usp. Yves Congar, *Neuf cents ans après. Notes sur le "Shisme oriental"*, Paris Chevetogne, 1954.

²⁷ Usp. Yves Congar, *Istočni raskol. Bilješke*, Zagreb, 1986., str. 40 i 49 (objavljeno kao skripta).

²⁸ Usp. Heinrich Fries - Karl Rahner, *Unione delle Chiese possibilità reale*, Brescia, 1986., 91.

misao može se prepoznati čak u enciklici pape Ivana Pavla II. *Ut unum sint* o ekumenskom djelovanju (br. 61 i 95).²⁹

Danas kad je Ratzinger papa, ideja bi mogla još više dobiti na snazi. U tom kontekstu vjerojatno bi trebalo čitati i poznati *Dokument iz Ravenne*. Izradilo ga je "Mješovito međunarodno povjerenstvo za teološki dijalog između Katoličke rimske crkve i Pravoslavne crkve. To povjerenstvo su, 30. studenoga 1979., na blagdan sv. Andrije, u Carigradu osnovali papa Ivan Pavao II. i tadašnji patrijarh Demetrios I. Ono se, kao što je poznato, u skladu s dogovorom dviju strana, sastoji od 30 katoličkih i 30 pravoslavnih članova. Svakoga člana tog Povjerenstva službeno imenuje Crkva iz koje on dolazi a članstvo obično traje određeno vrijeme. Na svojoj 10. plenarnoj sjednici u Ravenni, s nadnevkom od 13. listopada 2007., Povjerenstvo je objavilo svoj peti veliki dokument, s naslovom *Ekleziološke i kanonske posljedice sakramentalne naravi Crkve: crkveno zajedništvo, koncilijarnost i autoritet*.³⁰ Dvojica supredsjednika Povjerenstva, predsjednik Papinskoga vijeća za promicanje jedinstva među kršćanima kardinal Walter Kasper i pravoslavni metropolit Pergama Ioannis Zizioulas, dvojica vrlo uglednih suvremenih teologa, složili su se da se novi dokument može smatrati "dobrim zajedničkim temeljem" za naredne rasprave i dijalog.

Dokument proučava provođenje autoriteta i kolegijaliteta na različitim razinama u Crkvi: lokalnome u biskupiji, pokrajinskom u patrijaršijama ili metropolijama te općem na razini cijele Crkve. U tom smislu, oslanjajući se upravo na patrističku misao i iskustvo Crkve prvih deset stoljeća, zamijećena je uloga i važnost *protosa*, tj. prvoga, na svim spomenutim razinama: biskupa u biskupiji, patrijarha (metropolita) u patrijaršiji (metropoliji) i nasljednika Petrova u općoj Crkvi. Međutim, posebice službu ovoga posljednjega dvije strane različito tumače.

Kako bi ovaj dijalog imao svoj logičan nastavak, Povjerenstvo već planira sljedeću plenarnu sjednicu posvetiti temi: "Uloga rimskoga biskupa u zajedništvu Crkve u prvome tisućljeću", a to opet nikako ne može biti bez analize otačke teologije. U tu svrhu osnovalo je dva mješovita studijska potpovjerenstva (svako sa po

²⁹ Usp. Ivan Pavao II., *Ut unum sint. Da budu jedno*, Dokumenti - 104, Zagreb, 1995., 72-73, 104-105.

³⁰ Commissione mista internazionale per il dialogo teologico tra la Chiesa cattolica romana e la Chiesa ortodossa, *Le conseguenze ecclesiologicalhe e canoniche della natura sacramentale della Chiesa. Comunione ecclesiale, conciliarità e autorità*, www.vatican.va.

8 članova: 4 katolika i 4 pravoslavca). Njihova je zadaća pripremiti prijedlog te ga dostaviti Odboru za koordinaciju koji će na osnovi toga izraditi organsku sintezu i predložiti je za sljedeću plenarnu sjednicu.

Iz perspektive *Dokumenta iz Ravenne* i u vidu nove teme istoga Povjerenstva, Ratzingerov prijedlog iz 1976. godine, koji bi se, vjerujem, moglo nazvati idejom asimetričnoga jedinstva Crkve, koje bi bilo uspostavljeno po primjeru iz prvih tisuću godina, svakako je vrlo zanimljiv. No bit će potrebno, to je očito, da ta zamisao prođe kroz razne teološke mlinove, posebice stoga što ni teologija nije imuna na predrasude. Naime, naviknuta je na jednoznačno značenje jedinstva koje, barem na razini teorije, ne mora uvijek biti simetrično. I pitanje je, je li ikada u cijeloj Crkvi, i kad je Crkva bila samo jedna, na jednak način bilo shvaćeno i vjerovano. Zato ovu ideju treba polako razrađivati i s njom biti vrlo strpljiv jer ovo je razdoblje njezina sijanja u povijesti.

3.3. Otačka misao kao katehetsko gradivo o jedinstvu

Neku vrstu novoga načina povratka i prisutnosti otaca i patrističke misli u životu Crkve mogle bi naznačiti kateheze koje je na generalnim audijencijama papa Benedikt XVI. držao u kontinuitetu, tijekom više od godine dana, od 7. ožujka 2007. do 25. lipnja 2008. U njima je predstavio 33 stara crkvena pisca, a neke i po nekoliko puta. Tako su mu 2007. godine teme bili; sv. Klement Rimski, 7. ožujka 2007.; sv. Ignacije Antiohijski, 14. ožujka; sv. Justin, 21. ožujka; sv. Irenej Lyonski, 28. ožujka; Klement Aleksandrijski, 18. travnja; Origen, 25. travnja i 2. svibnja; Tertulijan, 30. svibnja; sv. Ciprijan, 6. lipnja; Euzebij Cezarejski, 13. lipnja; sv. Atanazije Aleksandrijski, 20. lipnja; sv. Ćiril Jeruzalemski, 27. lipnja; sv. Bazilije, 4. srpnja i 1. kolovoza; sv. Grgur Nazijanski, 8. i 22. kolovoza; sv. Grgur iz Nise, 29. kolovoza i 5. rujna; sv. Ivan Zlatousti, 19. i 26. rujna; sv. Ćiril Aleksandrijski, 3. listopada; sv. Hilarije, 10. listopada; sv. Euzebij iz Verćelija, 17. listopada; sv. Ambrozije, 24. listopada; sv. Jeronim, 7. i 14. studenoga; sv. Afrate Sirijski, 21. studenoga; sv. Efreim Sirijski, 28. studenoga; sv. Kromacije iz Akvileje, 5. prosinca; sv. Paolin iz Nole, 12. prosinca. A godine 2008: sv. Augustin, 9., 16. i 30. siječnja te 20. i 27. veljače; sv. Leon Veliki, 5. ožujka; sv. Boecije i Kasiodor, 12. ožujka; sv. Benedikt, 9. travnja; Pseudo Dionizije Areopagita, 14. svibnja; sv. Romano Melodijski, 21. svibnja; sv.

Grgur Veliki, 28. svibnja i 4. lipnja; sv. Kolumban, 11. lipnja; sv. Izidor Seviljski, 18. lipnja; i sv. Maksim Ispovjedalac, 25. lipnja.³¹

U okviru problematike ovog prikaza čini se prikladnim, pod vidom teme crkvenoga jedinstva u patristici, izdvojiti kateheze o Klementu Rimskom, Ignaciju Antiohijskom, Ireneju i Ciprijanu te, zbog dijaloške teme odnosa prema nekršćanskoj kulturi, prvu katehezu o Baziliju.³²

U prvom slučaju važan je Papin naglasak kako bi se za *Poslanicu Korinćanima* Klementa Rimskoga moglo reći da ona "predstavlja prvo vršenje rimskoga primata nakon smrti sv. Petra".

Kad je govorio o Ignaciju Antiohijskom, podsjetio je da je upravo on prvi Crkvu nazvao katoličkom (*Smirnjanima* 8,2). U službi jedinstva te Crkve, kršćanska zajednica iz Rima vrši neku vrstu primata u ljubavi, kako veli sv. Ignacije: "U Rimu ona predsjedava dostojna Boga, časna, dostojna da ju se zove blaženom... Predsjedava ljubavi, koja ima zakon Kristov i nosi Očevo ime" (*Rimljanima*, uvod).

U istom smislu tumačio je također misli sv. Ciprijana koji je prvi sastavio spis o jedinstvu Crkve.³³ U tom svom djelu Ciprijan razlikuje vidljivu hijerarhijsku od nevidljive Crkve i tvrdi da je Crkva jedna, utemeljena na Petru. Ciprijan neumorno ponavlja da "tko napusti katedru Petrovu, na kojoj se temelji Crkva, vara se da ostaje u Crkvi" te da "ne može imati Boga za oca tko nema Crkvu za majku". Jedinstvo Crkve, kojeg se ona ne može odreći, naznačeno je nešivenom Kristovom haljinom. To jedinstvo svoj temelj ima u Petru, a savršeno ostvarenje u euharistiji.

Irenej je, pak, naspram gnosticima, naučavao da je vjera, koju Crkva javno ispovijeda, zajednička vjera svih. Samo ta vjera je apostolska, dolazi od apostola, to jest od Isusa i od Boga. Pristajući uz ovu vjeru, koju su apostoli javno prenijeli svojim nasljednicima, kršćani moraju opsluživati što biskupi kažu, moraju posebice poštovati nauk Crkve Rima, prvenstvene i vrlo stare. Ova Crkva, zbog svoje starine, ima veće apostolstvo, zapravo vuče korijen od stupova apostolskoga zbora, Petra i Pavla. S Crkvom Rima trebaju se uskladiti sve Crkve, priznajući u njoj mjeru prave apostolske tradicije, jedine zajedničke vjere Crkve.

³¹ Usp. Benedetto XVI., *I padri della Chiesa*, I-III, Vaticano, 2008.-2009.

³² Usp. www.vatican.va.

³³ Usp. hrvatski prijevod: Sv. Ciprijan, *Jedinstvo Crkve. Euharistija. Molitva Gospodnja*, Makarska, 1987.

Bazilije Veliki, čiji je opseg zanimanja bio vrlo velik, zanimao se također i odgojem mladih kršćana. Njima je uputio jedan govor o načinu kako se okoristiti poganskom kulturom onoga vremena. Poslije je taj govor postao paradigmatički uopće za odnos kršćanstva i nekršćanske kulture a, kao što je poznato, Kapadočani su definitivno uskladili odnose između kršćanstva i helenizma. Tako Bazilije u ovom spisu s velikom uravnoteženošću i otvorenošću priznaje da se u klasičnoj literaturi, grčkoj i latinskoj, nalaze primjeri kreposti. Ti primjeri ispravnoga života mogu biti korisni mladom kršćaninu u njegovoj potrazi za istinom i ispravnim načinom života. Međutim, iz tekstova klasičnih autora treba preuzeti samo ono što je prikladno i u skladu s istinom (*Ad adolescentes*, 3). Tako s kritičkim, ali otvorenim stavom prema kulturi mladi rastu u slobodi. A sa slavnom slikom o pčelama, koje iz cvjetova uzimaju samo ono što im služi za pravljenje meda, Bazilije mladim kršćanima preporučuje: “Kao što pčele znaju iz cvjetova izvući med, za razliku od drugih životinja koje se ograničavaju na uživanje mirisa i boje cvjetova, tako isto iz ovih spisa... može se izvući koja korist za duh. Trebamo upotrebljavati te knjige slijedeći u svemu primjer pčela. One ne idu na sve cvjetove bez razlike, niti nastoje ponijeti sve s onih na koje slijeću, nego iz njih uzimaju samo što služi za izradu meda, a ostavljaju ostalo. I mi, ako smo mudri, uzet ćemo iz ovih spisa što priliči nama, i u skladu je s istinom, a prepustit ćemo ostalo” (*Ad adolescentes* 4).

ZAKLJUČAK

Sv. Optat bio je biskup grada Mileve u sjevernoj Africi u drugoj polovici 4. st. U to je vrijeme donatističko krivovjerje bilo toliko snažno da je oblikovalo paralelnu raskolničku Crkvu u cijeloj sjevernoj Africi. Imalo je svojega biskupa u Kartagi, po imenu Parmenijana. Tome kolegi sv. Optat je pisao godine 365., a iz toga spisa preuzet je sljedeći odlomak,³⁴ koji zvuči kao da ga je sv. Optat napisao u naše vrijeme pa ga se prilaže kao zaključak ove radnje: “Ovdje (...), dok je još narod stajao u jedinstvu, haljina je bila cijela; zavidnom je rukom neprijatelja razderana. Visjele su na neki način krpe s početno jedne haljine; i dolazeći od jednoga korijena razdijelile su se na grane jedna od druge. (...) Sa strane haljine još smo jedno, ali na razne strane visimo. Jer što je razderano, samo je

³⁴ Usp. Tomislav Šagi-Bunić, *Izazov starih*, 56.

dijelom odijeljeno, ne u cijelosti, jer se s pravom konstatira da i mi i vi imamo jedno crkveno drugovanje. I ako se međusobno prepiru mnijenja ljudi, ne prepiru se sakramenti. Možemo napokon i mi reći: Jednako smo povjerovali, jednim smo pečatom opečaćeni, nismo kršteni drukčije od vas; božanski Zavjet (Bibliju) čitamo jednako; molimo se jedinom Bogu, molitva je Gospodnja jedna i kod nas i kod vas; ali kad se dio razderao, i kad su dijelovi visjeli svaki na svoju stranu, potrebno je bilo da se to pokrpa.”

ECUMENICAL READING OF THE CHURCH FATHERS AND ASYMMETRIC UNITY OF THE CHURCH

Summary

Theology of the Church Fathers is common patrimony of all Christians and, as a part of Church tradition, older than any difference, represents a link between divided Churches and ecclesial communities, made of a large spiritual, cultural and apostolic treasure. Thus it is not uncommon that in recent times, marked by strengthened efforts in the theological field with regards to reestablishing unity among Christians, in theological science it is more and more common that the Church Fathers' works are read from ecumenical perspective. With that emphasized, after a brief review of the principles of *Inspectis diebus* instruction, this article presents standpoints, ideas and theological interpretations – at times very similar, and at other times confronted – of certain Catholic, Orthodox and Protestant theologians. One can see their ascertainments that the first millennium of Christianity was such age, that, despite divisions which had really existed, it can be considered a time of “one” Church within which, however, that unity was theologically interpreted and was really lived in different degrees and forms, particularly having in mind the complexity of charismatic and canonical element of unity, and at the same time not abandoning that unity. Then, beginning with that, which is in recent theology known as “Ratzinger formula”, and not forgetting neither dogma nor jurisdiction, and having in mind theological principle *elementa Ecclesiae*, the article discusses the idea of asymmetrical unity of the Church, based on the very theology of the Church Fathers and experience of the first millennium.

Translated by *Mario Glibić*